

<https://kulttuuritoimitus.fi/artikkelit/viikon-dokumentti/teemu-maen-pakolaiskeskusteluja-nayttaa-vihan-ajassamme-arkinen-ja-abstrakti-kohtaavat-kokeellisesti/>

Teemu Mäen Pakolaiskeskusteluja näyttää vihan ajassamme – arkinen ja abstrakti kohtaavat kokeellisesti

[Hanna Telakoski](#)

20.05.2020

VIIKON DOKUMENTTI | Pakolaiskeskusteluja-elokuva onnistuu olemaan yhtä aikaa kansantajuinen opetuselokuva ja monitasoinen taide-elokuva ja -teos. Kaiken keskellä leijuu kysymys: miksi.

Hanna Telakoski, teksti
Kuvat Yle Kuvapalvelu

Teemu Mäen elokuva *Pakolaiskeskusteluja* perustuu samannimiseen radiofoniseen dokumenttiin vuodelta 2017.

Dokumenttielokuvan kokonaisuudessa selkeästi esitetyt tutkimustulokset ja tilastolliset faktat kohtaavat populistisen ja argumenteiltaan ohuen rivien välissä ja riveillä vihaa henkivän lietsannon.

Siinä kulminoituu vastakkainasettelun kulttuuri, jonka osapuolet eivät puhu toistensa kieltä tai näe toisiaan, puhuvat seinille.

Toisaalla uho, mustamaalaus, haukkuminen ja alentaminen. Toisaalla tilastolliset, tieteellisesti tutkitut tosiseikat ja yksittäisen ihmisen hätä. – Välissä yhteismitattomuuden tiilimuuri.

* *

Dokumentin materiaali koostuu viidestä eri elementistä. Kokonaisuus on rakennettu turvapaikanhakijoiden haastatteluista, vihapuheesta ja ns. maahanmuuttokriittisestä puheesta sen eri muodoissa, tutkimus- ja tilastotiedosta, äänimaailmasta sekä kuvista.

Elokuvan nimi viittaa **Bertolt Brechtin** saman nimiseen teokseen *Flüchtlingsgespräche*, jonka Brecht kirjoitti ollessaan pakolaisena Suomessa vuosina 1940-41.

Elokvassa on kolme osaa, joista kahdessa ensimmäisessä keskeisinä ovat turvapaikanhakijoiden haastattelut sekä maahanmuuttokriittinen puhe.

Kolmas osa ruokkii kahden edellisen osan synnyttämää tyhjyyttä kumisevaa tunnetilaa musiikin ja äänimaailman keinoin ja yhdistää sitä kirkkotaiteen kärsimyskuvastoon. – Se tarjoaa tilan ja paikan edellä nähdyn ja kuullun prosessoimiselle, syventää.

Kaiken keskellä leijuu kysymys ”miksi”, jota kukaan ei kuitenkaan lausu ääneen.

* *

Elokvassa haastatellaan kolmea Irakista Suomeen saapunutta turvapaikanhakijaa.

Haastattelut päästävät lähelle yksilöitä ja heidän elämänsä syitä ja seurauksia.

Byrokratian vaikutus pakolaisiin yksilön tasolla, turvattomuus ja ulkopuolisuuden kokemus. Pitkät karenssiajat ja hallintolimbon epäinhimillisyydet.

Suomi, tutkimusten mukaan maailman onnellisimpana, vauraana ja turvallisena maana, johon pakolaisvirrat eivät tutkitusti ole vaikuttaneet. Toisaalta Irakin sotaista lähihistoria, kaaos, kuolema ja turvattomuus. – Sinistä taivasta vasten piirtyvä koivu henkii Suomea ja suomalaisuutta.

Maahanmuuttoa vastustavan poliittisen puheen lainaukset ovat suoraan maahanmuuttokielteisistä mielenosoituksissa käytetyistä puheenvuoroista, sekä nettikirjoituksista ja poliitikkojen lausumista.

Ne ovat sisällöltään sellaisia, että niitä ei voi ymmärtää väärin. Niissä risteilevät vierauden pelko, tietämättömyyden ja typeryyden taakka ja joukkovoiman uhka. – Turvapaikanhakijat ongelmana, monikulttuurisuus valheena.

Badr on yksi elokuvassa haastatelluista irakilaispakolaisista.

* *

Tekstimateriaalista on rakennettu itsenäinen teos, jonka äänimaailma nivoo yhteen ja tekee eläväksi. – Teos kätkee sisäänsä sommitelmia, jotka toimisivat itsenäisinäkin kokonaisuuksina.

Nämä kokonaisuudet ja niiden eri elementit rytmittävät toinen toistaan ja aikaansaavat pysähtyneen, kysyvän tunnelman.

Kokonaisuutta voidaan pitää kokeellisena, sen käyttäessä niin essee-elokuvan kuin mediataiteenkin keinoja.

Elokuvan avuja on sen äärimmäinen, mutta osoittelematon selkeys. Niin maahanmuuttajille kuin maahanmuuttokriittisille lausumille sekä vihapuheelle annetaan kasvot.

Elokuvassa on myös ilmaa ja tilan tuntua. Äänimaailma on voimallinen. Se alleviivaa ja ruokkii epäuskon, hädän ja jopa kauhun tunteita. Yhtä aikaa hahmoton, mutta kasvot saava kärsimys eskaloituu nimenomaan äänimaailmassa.

Meidän jokaisen kärsimys, jokaisen elokuvassa äänessä olevan, katsojan – hänenkin, joka ei katso.

* *

Elokuva operoi faktatiedolla. Kaikki teoksessa käytetty materiaali on koottu julkisista tilaisuuksista ja virallisista lähteistä, jotka ovat kaikkien saatavilla. Se ei tiedon tasolla tuo esiin mitään sinänsä uutta, mutta kokonaisuus koostaa taidokkaasti rasisien vihapuheen tietynlaisen banaalin arkipäiväisyyden. Se näyttää kärsimyksemme, sinun, minun ja meidän, sen jonka itsellemme ja toisillemme aiheutamme.

Toistoa käytetään oivaltavasti osoittaen, kun maahanmuuttovastaisten puheita ja argumentteja koostetaan tietynlaiseksi äänikudelmaksi. Siinä merkitykset tiivistyvät ja samalla pakenevat.

Elokuva kuvaa hyvin ja kansantajuisesti ilmiötä, joka Suomessa on saanut ja saa yhä enenevässä määrin jalansijaa. Samalla se on kokonaisteos, joka luo itsenäisen monitasoisen tilan ja mahdollisuuden tuntemiselle ja ymmärrykselle.

Elokuva sisältää otteita maahanmuuttokriittisistä puheista ja kirjoituksista.

* *

Äänimaailma luo ja voimistaa sitä kolkkoa hämmennystä, jota asioiden ja ilmiöiden ymmärtämisen yrittäminen aiheuttaa.

Max Savikankaan teosta varten säveltämässä instrumentaalisessa ja elektroakustisessa musiikissa on tiettyä stockhausenilaista rakenteettomuutta. Se on kaoottista, ahdistavuudessaan jopa pelottavaa.

Samalla se on juuri näistä syistä osuva ja jopa ainoa mahdollinen ilmaisun muoto, kun otetaan huomioon elokuvan henki ja sen todellisuudestamme esiin nostamat seikat.

Musiikin akustinen hahmottomuus tekee tunnelmasta välillä hyvin painostavan. Siinä on hiipivää hulluksi tulemisen pelkoa ja vainoharhaisuutta.

Kuvissa yksittäiset kasvot, ilmeetön ilme, järjettömyyden järjettömyys. Se on hahmotonta ja pirstaleista, aivan kuin ensimmäisen osan poliittisten maahanmuuttovastaisten puheenvuorojen eetos.

* *

Elokuvan kolmas osa on nimetty muistokonsertiksi rasismien ja ksenofobian uhreille. Siinä kaoottista äänimaailmaa yhdistetään yksittäisiin pelkistettyihin kuviin, sekä kirkkotaiteeseen

Kaikki tämä turvallisuus ja tavallisuus ympärillämme. Olemisemme viime kädessä kestämaton luonne, turvan harha ja kaksinaismoralismin ansa. Kirkko konsertin paikkana, siitä kumpuava ajatus armosta, armollisuudesta ja lähimmäisen rakkaudesta. Musiikin hahmottomuus ja kirkkotaiteen kärsimyskuvasto.

Vaikka musiikki on elimellisesti hahmotonta, se on samalla voimallisen kuvailevaa fragmentaarisuutensa läpi. Siinä oleva hätä ja järjettömyys saa kysymään: Tätäkö on ihmisyyden?

Epätoivo Jeesuksen ristin juurella rukoilevien ihmisten kasvoissa. Jeesuksen kärsimyksestä vääristyneiden kasvojen irvistys. Kuvien barbaarinen kauneus ja kauhu. – Voimakkaat analogiat ja instrumenttien valittavat äänet.

Alttaritaulun halopäisen Jeesuksen hahmo tuntuu osoittavan tiettyä absurdia tehopyhää järjettömyyttä, jonka pyörteissä vihapuhe ja muukalaisvihamielisyys vellovat. Itsekkyys ja tietämättömyydestä nouseva pelonsekainen ja silmitön viha. – Viha, jolla aina on kuitenkin kasvot, jotka ovat ihmisen.

* *

Musiikin lisäksi elokuva käyttää Bertolt Brechtin runoa ”Me matkustimme mukavassa vaunussa” (*Fahrend in einem bequemen Wagen* [1934], suomennos **Brita Polttila**). Se kertoo auttamisen halusta ja haluttomuudesta ja oman toiminnan ja koko maailman kyseenalaistamisesta. Se osuu.

Katkelma herättää miettimään voisiko kaiken tämän tuhoisasti kanavoituneen pelon kanavoida toisin.

Dokumentti kaivaa esiin populismin ja suoranaisen ihmisvihan jalkoihin jäänyttä empatia-nimistä ominaisuutta ja oman ajattelun ja järjen käytön tärkeyttä, tyhmyyden tiivistämiä joukkoja vastaan.

Maahanmuuttovastaisessa retoriikassa vilisee viittauksia takapajuiseen kamelinkusenhajuihin primitiiviseen kulttuuriin ja islamiin pedofiilisenä genitaaliuskontona.

Samalla elokuva rauhallisesti ja konkreettisin esimerkein valistaa katsojaa islamin olennaisesta merkityksestä eurooppalaisen kulttuurin synnylle.

* *

Teoksessa dokumenttimateriaalin kautta haetaan yhteys niin arkiseen todellisuuteen kuin abstraktimman ajattelun tasoon.

Opetuselokuva, taide-elokuva, dokumenttielokuva.

Mihinkään vastahyökkäykseen ei ryhdytä ja jokaisella on mahdollisuus tehdä omat johtopäätöksensä.

Teemu Mäki ja MaxSavikangas ovat jo vuonna 2016 maininneet innoittajikseen eräät **Luigi Nonon** (1924–1990) ja **B.A. Zimmermanin** (1918–1970) teokset, joissa on yhdistetty tekstiä, taidemusiikkia ja äänitaidetta – muun muassa Nonon teoksen *Il Canto Sospeso* (1955–1956), jossa käytetty teksti on poimittu suoraan natsien teloittamien vankien viimeisistä kirjeistä omaisilleen.

* *

Elokuva antaa välineitä ja kertoo. Sen käyttämät äänimaailmat yhdistettynä arkisiin tilanteisiin, poliittiseen puheeseen, tutkimustietoon ja yksittäisiin ihmiskohtaloihin muodostavat psykologisen ja visuaalisakustisen apparaatin.

Eri elementit resonoivat toisissaan, synnyttävät tunnetiloja ja kasvattavat ymmärrystä tai kokemusta siitä, ettei jotain kykene ymmärtämään.

Teoksessa käytetään eri ilmaisutapoja aiheen näkyväksi tekemisessä. Näiden eri metodien yhteisvaikutuksessa syntyy uusia merkityshorisontteja ja alitajuisia ymmärtämisen mahdollisuuksia.

Vaikka faktasisältöä on paljon, ovat keskiössä nimenomaan tunteet ja tunteminen. Siksi väitän, että kokonaisuus toimisi myös näyttämölle sovitettuna.

* *

Ohjaaja-haastattelija ja irakilaismies samanlaisissa verkkatakeissa pöydän ääressä ja äänetön hymy. – Kuva ei unohdu.

Pakolaiskeskusteluja (Refugee Conversations, 2020) on katsottavissa Yle Areenassa. Elokuva televisioidaan Yle Teemalla sunnuntaina 24.5.2020 kello 0.40.